

Světové dědictví UNESCO – mezi výjimečností a reprezentativností

Martin HORÁČEK

DOI: <https://doi.org/10.56112/zpp.2022.2.02>

ABSTRAKT: *Příspěvek reflektuje poselství Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví a ideu Seznamu světového dědictví, připomíná klíčové náležitosti tvorby Seznamu a komentuje některé sporné momenty doprovázející jeho existenci. Mezi ně patří napětí mezi exkluzivitou a reprezentativností statků, mezi jejich situováním vně a zároveň uvnitř soudobé společnosti, jakož i programový důraz na materiálovou autenticitu oproti jejím nemateriálním formám. Podle Úmluvy se požaduje prokázání výjimečné světové hodnoty nominovaného statku. Globální strategie pro dosažení reprezentativního, vyváženého a věrohodného Seznamu světového dědictví z roku 1994 usiluje o modelaci Seznamu podle vytčených kritérií. Jak ovšem může být něco „výjimečného“ zároveň dostatečně „reprezentativní“? Existuje obava, že koncept Seznamu podporuje nezdravou soutěživost namísto spolupráce a paternalismus globálních elit namísto konsenzuálního kladného vztahu k dědictví napříč komunitami. Určitou možnost vyvažujícího přístupu nabízejí mezinárodní sériové nominace, kde se do kooperace vtahuje více států a více různorodých místních zainteresovaných stran. Tyto nominace však s sebou přinášejí nové problémy. V Evropě jakožto kontinentu s největším počtem zapsaných lokalit je zároveň k dispozici alternativní přístup k dědictví, od roku 2011 spojený s označením European Heritage Label. Příspěvek ukáže, s jak rozdílnými narativy značky Světové dědictví a Evropské dědictví pracují.*

KLÍČOVÁ SLOVA: Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví; Globální strategie pro dosažení reprezentativního, vyváženého a věrohodného Seznamu světového dědictví; výjimečná světová hodnota; mezinárodní sériové nominace; Evropské dědictví

UNESCO World Heritage – between uniqueness and representativeness

ABSTRACT: *The article reflects on the message of the Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage and the idea of the World Heritage List, recalling the key elements of the creation of the List and commenting on some of the controversial aspects accompanying its existence. These include the tension between the exclusivity and representativeness of properties, between their positioning outside and inside contemporary society at the same time, as well as the programmatic emphasis on material authenticity over its immaterial forms. The Convention requires proof of the outstanding universal value of the nominated property. The 1994 Global Strategy for a Representative, Balanced and Credible World Heritage List seeks to model the List according to set criteria. But how can something “exceptional” be sufficiently “representative” at the same time? There is a concern that the concept of the List encourages unhealthy competition instead of cooperation just as paternalism of global elites instead of a consensual positive relationship with heritage across the communities. International serial nominations, where more countries and more diverse local stakeholders are drawn into cooperation, offer some possibility for a balancing approach. However, such nominations bring with them new challenges. At the same time, Europe, as the continent with the largest number of inscribed sites, shows an alternative approach to heritage, since 2011 associated with the European Heritage Label. This paper will show how the World Heritage and European Heritage labels work with different narratives.*

KEYWORDS: World Heritage Convention; Global Strategy for a Representative, Balanced and Credible World Heritage List; outstanding universal value; international serial nominations; European Heritage Label

V roce 1972, kdy byla Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví (dále v textu zkráceně Úmluva) přijata, žilo na planetě Zemi 3,8 miliard obyvatel. Ve stavu relativně nedotčeném civilizací se nacházelo necelých 58 procent souše, jak lze odvodit z dat zpracovaných týmem Davida Attenborougha.¹ V roce 2022 dosáhne lidská populace 8 miliard, tedy více než dvojnásobného počtu oproti stavu před padesáti lety. Podíl dochované divočiny, pokud lze vůbec o divočině hovořit, čítá o něco méně než 35 procent.²

Podobné statistiky pro kulturní dědictví nemáme. Je ostatně otázkou, zda je možné kulturní dědictví úhrnem kvantifikovat podobně jako dědictví přírodní. S určitými metodickými obtížemi lze definovat model Země „bez člověka“ – a sledovat úbytek rozmanitých atributů v čase pomocí historických záznamů a archeologických dokladů a měření. Jak ale oddělit kulturní dědictví od, povězte, ne-kulturního dědictví a číselně vyjádřit jejich poměr v dějinách? Kdyby platilo, že více osob znamená více kultury, mělo by kulturní dědictví přibývat adekvátně populačnímu nárůstu; v takovém případě bychom se o ně nemuseli strachovat.

Čtenáři časopisu Zprávy památkové péče nicméně vědí, že étos oboru památkové péče byl založen na předpokladu, že kulturní dědictví má určité výběrové charakteristiky, které ho činí úctyhodným, neopakovatelným a zranitelným, a že je proto potřeba vyvinout adekvátní nástroje pro zachování těch jeho složek, jež by bez speciálních opatření nemusely obstát. Jedním z těchto nástrojů se měla stát Úmluva z roku 1972. Pokud jde o ochranu kulturního dědictví, šlo o jeden z prvních opravdu mezinárodních tematických dokumentů: od přijetí Aténské charty pro restaurování historických památek (1931) tehdy uplynulo jen 41 let. Na rozdíl od ní a většiny nemnoha dalších oborových stanovisek z éry před rokem 1972 neměla Úmluva charakter odborného doporučení, nýbrž oficiální politické smlouvy, k jejímuž dodržování se dobrovolně zavazovaly státy bez ohledu na režim vlády (v prosinci 1973 Spojené státy americké, v roce 1974 následoval Egypt, Irák a jako první země socialistického tábora Bulharsko).³ Inovativní bylo též spojení agendy ochrany přírody s ochranou kulturních památek a celků. Komplexní záběr, stejně jako ideál vyváženého vztahu mezi politickým a odborným názorem nepochybně patří – přes všechny peripetie a výkyvy v naplňování – k základům tolikrát zdůrazňovaného úspěchu Úmluvy.

Univerzálního přijetí se Úmluva nedočkala ihned. Státní strany, které se obávaly mezinárodního zasahování do své domácí strategie ochrany kulturního a přírodního dědictví, k ní

přistupovaly s nedůvěrou a signovaly ji teprve s odstupem – Československo až v roce 1990, po změně politických poměrů.⁴ Prvních dvánáct položek na Seznamu se objevilo v roce 1978 (obr. 1). V současnosti se k Úmluvě hlásí 194 smluvních států, což je valná většina (statistiky uváděly v květnu 2022 celkem 195 suverénních států světa).⁵ Tuto skutečnost lze vnímat jako globální akceptování klíčové premisy z preambule Úmluvy, že totiž existují „položky“, jejichž „ubývání či zničení ... představuje nenahraditelné ochuzení dědictví všech národů světa“.⁶ Implementace Úmluvy do národních legislativ není sjednocena, což působí různé potíže praktické povahy, jimž se tento text nicméně nevěnuje.

Následující odstavce se zaměří na poselství Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví a Seznamu světového dědictví coby nejznámějšího, nikoli však jednoznačně vnímaného výsledku Úmluvy. V roce 1972 vyžvala Úmluva smluvní strany, aby samy ze svého domácího fondu vybraly „položky“, jež by zasluhovaly zápis na Seznam světového dědictví, a iniciovala vznik poradního aparátu a instrumentů k objektivizaci tohoto výběru. V roce 1994, tj. dvaadvacet let od vzniku Úmluvy, Výbor pro světové dědictví konstatoval, že existující seznam není s ohledem na povahu a lokaci položek (tehdy 410 zapsaných položek-statků) dostatečně typologicky vyvážený a geograficky rozprostřený. Výbor proto přijal tzv. Globální strategii pro dosažení reprezentativního, vyváženého a věrohodného Seznamu světového dědictví, jež měla kromě jiného naznačenou nevyrovnanost napravit.⁷

Diskuse o reprezentativnosti Seznamu má svou specifickou dynamiku.⁸ Vyjadřuje, domnívám se, vnitřní rozpor v ideji Seznamu světového dědictví, který bude níže podrobněji rozebrán. Jde o nejviditelnější aspekt rozpravy ohledně Světového dědictví⁹ a ovšem velmi vděčné a v podstatě emotivní téma, jelikož odráží individuální a kolektivní hodnotové žebříčky. Příspěvek nemá ambici představit kritickou diskusi ohledně Světového dědictví komplexně; na to je rozsah omezený a referenční rámec příliš rozvětvený. Jednu linii představuje akademická rozprava na stránkách oborových knih, periodik a konferenčních sborníků, nikoli nutně „památkářských“ v tradičním smyslu slova.¹⁰ Jinou pomyslnou frontu, přirozeně rozvinutou teprve v posledních letech, představují sociální sítě, kam své podněty pro rychlou zpětnou vazbu vkládají i autority oboru.¹¹ Mimořádné poučení přinášejí dokumenty k jednotlivým zapsaným statkům Seznamu, položkám na Indikativním seznamu (u nichž se nominace plánuje) a souvisejícím diskusím a krokům, zveřejněných na webu Centra světového dědictví. Každou nomi-

■ Poznámky

1 David Attenborough, *Život na naší planetě: Mé svědectví a vize pro budoucnost* (Life on Our Planet: My Witness Statement and A Vision for the Future, London 2020, překlad Jiří Petrů), Praha 2021, s. 51. – Přesnější (a ještě nižší procenta) uvádí Erle C. Ellis et al., Anthropogenic transformation of the biomes, 1700 to 2000, *Global Ecology and Biogeography* XIX, 2010, s. 589–606, https://www.researchgate.net/publication/227604905_Anthropogenic_Transformation_of_the_Biomes_1700_to_2000, vyhledáno 12. 5. 2022.

2 Ibidem, s. 97.

3 World Heritage Convention, States Parties, <https://whc.unesco.org/en/statesparties/>, vyhledáno 12. 5. 2022.

4 Rozhovory s Pavlem Jeriem a Michalem Benešem, in: Karel Kučera – Vladimír Kučera, *Praha světová: Devět rozhovorů o hlavním městě*, Praha 2019, s. 79, 83.

5 Independent States of the World, List of all Sovereign Nations and their Capital Cities, <https://www.nationsonline.org/oneworld/states.htm>, vyhledáno 12. 5. 2022.

6 Český překlad i anglické znění Úmluvy viz Jana Poláková (ed.), *Mezinárodní dokumenty o ochraně kulturního dědictví*, Praha 2007, s. 80–103, též online: <https://www.npu.cz/publikace/mezinarodni-dokumenty-icomos.pdf>. Citace v tomto článku nepřebírají český překlad z uvedené publikace doslovně v těch případech, kdy se z pohledu autora nabízí vhodnější volba slov.

7 Online: <https://whc.unesco.org/en/globalstrategy/>, vyhledáno 12. 5. 2022. – V Česku reflektováno např. zde: Věra Kučová, *Světové kulturní a přírodní dědictví UNESCO* (Národní památkový ústav, Odborné a metodické publikace 37), Praha 2009, s. 62–65, též online: <https://www.npu.cz/publikace/svetove-kulturni-a-prirodni-dedictvi-unesco.pdf>, vyhledáno 12. 5. 2022.

8 Shrnutí zde: Michael A. Di Giovine, World Heritage List: Criteria, Inscription, and Representation, in: Claire Smith (ed.), *Encyclopedia of Global Archaeology*, New York 2014, s. 7885–7894. – V Česku k tématu zejména stati Josefa Štulce: Josef Štulec, 30. výročí Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví, hrdá bilance i vážné stíny, *Zprávy památkové péče* LXII, 2002, č. 10, s. 241–246. – Josef Štulec, Dvacáté sedmé zasedání Výboru pro světové dědictví UNESCO – hledání kompromisu mezi odborností a politikou, *Zprávy památkové péče* LXIII, 2003, č. 4, s. 285–286.

9 V článku se samostatně stojící výraz Světové dědictví zdůrazňuje velkým písmenem na začátku, vztahuje-li se k položkám na Seznamu a „značce“ jako takové.

10 Srov. Vít Jesenský, Co může památková péče získat z critical heritage studies? *Zprávy památkové péče* LXXXI, 2021, č. 3, s. 372–380, zde s. 376.

11 Srov. např. facebookovou platformu Mezinárodního vědeckého výboru pro historická města a vesnice ICOMOS CIVVIH, <https://www.facebook.com/groups/21181499-3521135/>, vyhledáno 12. 5. 2022.

1

2

Obr. 1. Historické centrum Krakova, jeden z prvních dvacíti statků, zapsaných na Seznam světového dědictví v roce 1978. Foto: Martin Horáček, 2014.

Obr. 2. Poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou. Světové dědictví od 1994. Reprezentuje – stylovou anomálii? Foto: Martin Horáček, 2014.

Obr. 3. Crespi d'Adda, industriální město z přelomu 19. a 20. století. Světové dědictví od roku 1995. Reprezentuje – dobový nadstandard? Foto: Martin Horáček, 2017.

3

naci lze fakticky pokládat za příspěvek k reprezentativnosti, vyváženosti a věrohodnosti Seznamu.¹² Nejde však jen o Seznam jako takový; důležité je také, v jaké atmosféře probíhá jeho doplňování a jak se přitom projevuje „povinnost mezinárodního společenství spolupracovat“ (článek 6 Úmluvy). Nežádoucímú soutěžení smluvních stran o pomyslnou medaili pro premianta v rámci dané kategorie památek se snaží čelit mezinárodní sériové nominace Světového dědictví. Zatímco v tomto případě by bylo možné hovořit o vnitřním vyladění, zcela odlišný přístup k pojetí „dědictví“ a naplňování programu péče o něj nabízí označení Evropské dědictví (European Heritage Label). Oba uvedené koncepty, s nimiž má autor článku osobní zkušenost,¹³ budou komentovány ve třetí a čtvrté části tohoto textu.

Ještě připojme určité vysvětlení ohledně formy příspěvku. Slouží jako „teoretický“ pandán k úvodní studii Věry Kučové v tomto čísle Zpráv a přihlíží též k ostatním přítomným článkům k tématu. Nemá proto úmyslně jednotný styl vyprávění: podle potřeby jsou některé partie popisnější, zatímco jiné mají více reflektující charakter. V potaz se berou jak odborná stano-

viska, tak úvahy či otázky vlastní spíše pohledu zvenčí. Leitmotiv představuje reprezentativnost Světového dědictví; takto pojatá analýza může být objevná a podnětná nejen pro domácího čtenáře.

Reprezentativní Seznam světového dědictví?

Každý seznam je nutně výběrový – to platí rovněž pro seznamy památek. Tvůrci Úmluvy si jako výchozí měřítko výběru pro Seznam stanovili „výjimečnou světovou hodnotu“ („outstanding universal value“, dále zkráceně OUV) statku – hodnotu, jež překračuje národní hranice a má význam pro lidstvo jako celek, v současnosti a předpokládaně též v budoucnu.¹⁴ Tato

v podkladech k jednotlivým zasedáním Výboru.

13 Autor článku byl jako český národní Focal Point součástí autorského týmu publikace Anaïs Andraud et al., *ICOMOS Europe Initiative: Sharing Experiences on Transnational Serial Nominations in Europe*, Paris 2021. Online zde: <http://openarchive.icomos.org/id/eprint/2489/>, vyhledáno 12. 5. 2022. Velký dík náleží Věře Kučové za konzultace a korektury partií týkajících se České republiky v této publikaci. – Autor je také od roku 2021 členem mezinárodního Panelu pro Evropské dědictví (Evropský panel, European Heritage Label Panel).

14 *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*, Paris, 31 July 2021, s. 24, <https://whc.unesco.org/en/guidelines/>, vyhledáno 12. 5. 2022. – Věra Kučová – Olga Bukovičová, *Světové dědictví a Česká republika / World Heritage and the Czech Republic*, Praha 2018, s. 204. – Koncept OUV detailně analyzuje Bogusław Szmyglin (ed.), *Outstanding Universal Value and Monitoring of World Heritage Properties*, Warsaw 2011.

■ Poznámky

12 <https://whc.unesco.org>, vyhledáno 12. 5. 2022. Posudky ke všem nominacím (i neúspěšným) se nacházejí

hodnota má být popsána a obhájena v průběhu nominačního procesu. Výbor pro světové dědictví pro potřeby zpřesnění identifikace OUV rozlišil deset kritérií, v jejichž rámci může být OUV shledána v příslušném statku.¹⁵ Výjimečnou hodnotu prokáže srovnávací studie, kterou povinně připraví nominující státy a která – v ideálním případě – osvědčí, že typologicky a historicky srovnatelné dědictví demonstruje OUV méně intenzivně než nominovaný statek. Pro účel srovnání je stěžejní Seznam a Indikativní seznam, ale seriózní srovnávací studie berou v potaz rovněž relevantní významné položky nezařazené.

Tvůrci Úmluvy sotva mohli tušit, jak rozsáhlá agenda kolem Světového dědictví vyroste. Jako by však předjímalí nebezpečí nezdravé soutěživosti v nominačním procesu, v článku 12 Úmluvy stanovili, že „skutečnost, že statek patří ke kulturnímu a přírodnímu dědictví nebyl zahrnut ani do jednoho ze dvou seznamů [Seznam světového dědictví, Seznam světového dědictví v ohrožení]..., nelze v žádném případě vykládat tak, že nemá výjimečnou světovou hodnotu pro jiné účely, než jsou ty, jež vyplývají ze zahrnutí do těchto seznamů“.¹⁶ Jinými slovy, idea OUV je samotnou Úmluvou chápána spíše technicky než jako nástroj k povzbuzení lokálního patriotismu či jiných forem emocionálního souznění s dotčeným dědictvím.

Tyto stránky (tj. „objektivní“ ochranu statku a její „subjektivní“ vnímání či prožívání) ve skutečnosti nelze oddělit. Úmluva je, resp. byla v tomto ohledu primárně orientovaná na ochranu fyzické materie (počítaje v to i chráněné živé organismy a jejich společenstva). Nepřehlédnutí k nehmotným aspektům, ať už jde o konkrétní praktiky nehmotného dědictví, anebo narativy s dědictvím spojené (zejména ty národní), představuje jeden z kritizovaných aspektů Úmluvy.¹⁷ UNESCO se rozhodlo pomyslné vakuum vyplnit nikoli pomocí přepracování Úmluvy z roku 1972, nýbrž přijetím nové Úmluvy o zachování nemateriálního kulturního dědictví z roku 2003, jak v tomto čísle Zpráv zasvěceně přibližuje Dita Limová. Nepochybně jde o krok ve prospěch zachování myšlenkového základu a funkčního mechanismu naplňování Úmluvy z roku 1972. Co se týče mezinárodních doktrinárních dokumentů, ochránářská obec na pomyslné rozdvojení v přístupu k hmotnému a nehmotnému dědictví reagovala hned v 70. letech Chartou z Burry (Australská charta ICOMOS k péči o místa s kulturním významem, 1979).¹⁸ Trvalo ovšem bezmála čtvrtstoletí, než byla přijata Úmluva z roku 2003.

Logiku, že o nehmotné dědictví je postaráno pomocí jiných instrumentů, nemusíme přijmout. K tomu se vrátíme ve čtvrté části tohoto článku. Soustředíme-li se v duchu Úmluvy na dědic-

tví hmotné, zůstane před námi nicméně základní rozpor: jak může být něco, co je „výjimečné“, zároveň dostatečně „reprezentativní“? Neznamená naplnění požadavku výjimečnosti při zařazení na Seznam potvrzení toho, že dotyčný statek představuje výjimku z pravidla? Co nebo koho reprezentují „mistrovská díla lidského génia“ (první kritérium výběru), „oblasti výjimečné přírodní krásy“ (sedmé kritérium) či „výjimečné ukázky probíhajících geologických procesů“ (osmé kritérium)?

Globální strategie z roku 1994 problém pojmenovala tak, že na Seznamu chybí (nebo jsou nedostatečně zastoupeni) zástupci určitých typů kulturních statků (například vernakulární architektura oproti „elitistické“)¹⁹ nebo přírodních statků (například tundry), anebo že některé typy by mohly být častěji reprezentovány příklady z jiných regionů, než bylo předtím obvyklé (například historická městská centra mimo Evropu nebo industriál). Tím se dosáhne rovnoměrnějšího rozložení a tematického obohacení seznamu výjimečných statků, jakož i určitého zahuštění jejich sítě. Analýza odezvy Globální strategie z roku 2021²⁰ ukázala, že k typologickému obohacení sice došlo, ale hlavně opět v regionech již předtím frekventovaných. S ohledem na realitu proto analýza navrhuje (zjednodušeně řečeno), aby „reprezentativnost“, „vyváženost“ a „věrohodnost“ Seznamu byly vnímány následovně: reprezentativnost jako reprezentace dědictví s OUV, nikoli jako reprezentace veškeré typologie dědictví ani dědictví ze všech regionů rovnoměrně; vyváženost jako vyvážená pozornost vůči všem aspektům nominace a péče o památku, nikoli jako tlak na vyrovnané počty; věrohodnost jako rigorózní a nestranná aplikace nominačních, evaluačních, monitorovacích a správních procedur.²¹

Toto upřesnění je vítané, dotýká se však nastavených a běžících procesů, nikoli obecnější roviny „filozofie“ Seznamu. Ilustrujme naznačené pochyby dvěma příklady. Santiniho poutní kostel na Zelené hoře reprezentuje stylovou anomálii v architektuře evropského baroka (obr. 2).²² Pokud by někdo hledal charakteristický příklad středoevropského barokního poutního kostela, musel by se vydat jinde. Kouzelné lombardské industriální městečko Crespi d'Adda filantropické rodiny Crespiů nepředstavuje obvyklý příklad spojení podnikatelského záměru, jeho vykonavatelů-dělníků a architektury ve své době;²³ z tohoto pohledu není „reprezentativním“ příkladem toho, jak to dříve chodilo a jak běžně vypadalo tovární prostředí na začátku 20. století. Spíše, řekli bychom, lákuje historii na růžovo (obr. 3). „Výjimečnost“ a „reprezentativnost“ se v obou případech jakoby nepotkávají.²⁴

Skotský památkář Miles Glendinning v roce 2013 ve své skvělé syntéze dějin hnutí za ochranu kulturního dědictví shrnul, že nosnou ideou tohoto hnutí byla přinejmenším ve 20. století představa, že nové se odlišuje od starého. Tato představa byla typicky západní a modernistická, s důvěrou v lineární pokrok a „vývoj“.²⁵ Památková péče se v takovém pojetí zaměřila na vytípané exkluzivní vzorky „starého“ („památky“, „rezervace“) a ty – vypreparované a zakonzerované – prezentovala na způsob fosilií v krajině moderního světa, jinak ponechané jejím proměnám, nekoordinovaným ochranáři (alternativní přístupy existovaly, ale v terénu se prosadily méně). Naplňování Úmluvy se s postupujícími léty stále výrazněji snaží popsanému přístupu čelit (například zahrnutím celých kulturních krajin mezi statky) – a přesto to někdy navenek působí tak, že úspěšně zapsané stat-

■ Poznámky

15 <https://whc.unesco.org/en/criteria/>, česky <https://www.npu.cz/pamatky-unesco>, vyhledáno 12. 5. 2022.

16 Poláková (pozn. 6), s. 88–89.

17 Sandra Pannell, *Reconciling Nature and Culture in a Global Context? Lessons from the World Heritage List*, Cairns (Australia) 2006, zvl. *Chapter Four – The Convention and World History*, s. 47–60, https://rainforest-crc.jcu.edu.au/publications/nature_culture_full.pdf, vyhledáno 12. 5. 2022. – Bogusław Szymgin, *Attributes of Outstanding Universal Value*, in: idem (pozn. 14), s. 58–69, zde s. 69.

18 Poláková (pozn. 6), s. 106–127.

19 Christina Cameron et al., *Expert Meeting on the „Global Strategy“ and thematic studies for a representative World Heritage List (1994)*, <https://whc.unesco.org/archive/global94.htm#debut>, vyhledáno 12. 5. 2022.

20 Maya Ishizawa – Carol Westrik, *Analysis of the Global Strategy for a Representative, Balanced and Credible World Heritage List (1994–2020)*, Paris 2021, <https://whc.unesco.org/document/187906>, vyhledáno 12. 5. 2022.

21 Ibidem, s. 24.

22 Poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře, <https://whc.unesco.org/en/list/690/>, vyhledáno 12. 5. 2022. – Kučová – Bukovičová (pozn. 14), s. 102–109.

23 *Crespi d'Adda*, <https://whc.unesco.org/en/list/730/>, vyhledáno 12. 5. 2022. – Gloria Viale, *Crespi d'Adda [Treasures of Italy and UNESCO]*, překlad z italštiny Langue&Parole, Genova 2014.

24 Specificky zúženou optikou postkoloniálních teorií nahlíží protiklad mezi „výjimečností“ a „reprezentativností“ Sophia Labadi, *UNESCO, Cultural Heritage, and Outstanding Universal Value*, Lanham – Boulder – New York – London 2015, s. 33, 37, 75.

25 Miles Glendinning, *The Conservation Movement: A History of Architectural Conservation – Antiquity to Modernity*, Milton Park 2013, s. 432.

4

5

6

7

8

9

Obr. 4. Tádž Mahal. Světové dědictví od 1983. Neopakovatelné „mistrovské dílo“. Foto: Martin Horáček, 2017.

Obr. 5. Medína Azahara, rezidenční město cordobského kalífátu. Světové dědictví od 1988. Postavené v 10. století, zpusťované po pár dekáádách a bezmála tisíc let zapomenuté. Foto: Martin Horáček, 2017.

Obr. 6. Národní park Jasmund, ostrov Rujána. Součást mezinárodního sériového statku Světového dědictví od 2011. Bukový les nad proslavenými křídovými útesy. Foto: Martin Horáček, 2015.

Obr. 7. Historická vesnice Holašovice. Světové dědictví od 1998. Bydlení uvnitř hranic statku Světového dědictví. Foto: Martin Horáček, 2013.

Obr. 8. Holašovice, bydlení za hranicemi statku Světového dědictví. Foto: Martin Horáček, 2013.

Obr. 9. Su-čou, Zabrada pokorného služebníka státu. Součást sériového statku Světového dědictví od 1997. Zapsáno podle kritérií i, ii, iii, iv a v. Autenticita materie, života... čeho vlastně? Foto: Martin Horáček, 2018.

ky jsou de facto vytrženy z „normálního“ běhu věcí; jsou podrobeny plánu péče (Management plan), funkce „památky“ se u nich stává dominantní.²⁶ To se přirozeně týká všech tzv. zapsaných památek (kulturních i přírodních), nejen statků Světového dědictví – avšak v případě těchto statků je jejich specifický nabytý status nejviditelnější. Statky reprezentují něco, co pominulo anebo co má svůj zenit za sebou: vytržený architektonický styl (Tádž Mahal, obr. 4), zapomenuté panovnické rezidence (Medína Azahara, obr. 5),²⁷ málo dotčenou divočinu (Národní park Jasmund na ostrově Rujána, obr. 6)²⁸ nebo venkovské bydlení před mnoha

lety (Holašovice, obr. 7).²⁹ „Dědictví“ může být pro komunitu reprezentativní i v jiném, méně historiografickém smyslu, že totiž ukazuje její nynější kladný vztah k dochovanému prostředí, neznamená to však, že by sloužilo jako přímý model pro řešení aktuálních potřeb (obráz. 8).³⁰ Statek někdy výslovně reprezentuje „tradici nebo civilizaci, která ... zmizela“ (kritérium iii), a právě proto se do současného dění zapojuje primárně jako „památky“: návštěvník královského paláce nebo aristokratických zahrad se setkává se sobě rovnými anebo s herci-animátory, nikoli s „autentickými“ obyvateli objektu (obráz. 9).

UNESCO reagovalo na problém arbitrárního vyčleňování „dědictví“ ze zbytku světa různými formami akcentu na místní komunity a jejich participaci. K situaci ve městech, kde se potřeba ochrany a rozvoje střetává v nespočetných dílčích kauzách, vydalo Doporučení k historické městské krajině z roku 2011. Pro naši úvahu je podstatné, že podle tohoto Doporučení se „historické“ od současného ve skutečnosti jednoznačnou hranicí oddělit nedá.³¹ Aktuální trendy v oboru se proti takové separaci vymezují stále zřetelněji: Organizace spojených národů, včetně UNESCO jako své součásti, se v roce 2015 přihlásila k sedmnácti Cílům udržitelného rozvoje.³² Mezi těmito cíli bohužel není péče o dědictví explicitně jmenována. Nicméně hned v roce 2015 vytvořil ICOMOS (důležitý jako poradní orgán Výboru pro světové dědictví) pracovní skupinu pro cíle udržitelného rozvoje (Sustainable Development Goals Working Group), jejímž cílem je – stručně řečeno –

■ Poznámky

26 Owe Ronström, Consequences of World Heritage production: the heritage town, in: Herdis Hølleland – Steinar Solheim (edd.), *Between dream and reality: Debating the impact of World Heritage Listing*, Oslo 2014, s. 7–17, https://www.researchgate.net/publication/308750558_Between_Dream_and_Reality_Debating_the_Impact_of_World_Heritage_Listing, vyhledáno 12. 5. 2022.

27 Taj Mahal, <https://whc.unesco.org/en/list/252>. – Caliphate City of Medina Azahara, <https://whc.unesco.org/en/list/1560>, vyhledáno 12. 5. 2022.

28 Součást mezinárodního sériového statku *Dlouhověké bukové lesy a pralesy Karpat a dalších oblastí Evropy*, <https://whc.unesco.org/en/list/1133>, vyhledáno 12. 5. 2022. – Miloš Anděra, *Národní parky Evropy*, Praha 2008, s. 370–371.

29 *Historická vesnice Holašovice*, <https://whc.unesco.org/en/list/861>, vyhledáno 12. 5. 2022. – Kučová – Bukovičová (pozn. 14), s. 134–141.

30 Srov. kritické postřehy k Holašovicím: Michaela Špinarová, *Holašovice památkou UNESCO – živá vesnice*, ne skanzen, *Zprávy památkové péče* LXXII, 2012, č. 4, s. 251–257, zde s. 256–257.

31 Martin Horáček, *Historické prostředí a současná architektura*: Verze 2017, *Zprávy památkové péče* LXXVII, 2017, č. 6, s. 633–641, zde s. 635. – Francesco Bandarin – Ron van Oers, *The Historic Urban Landscape: Managing Heritage in an Urban Century*, Chichester 2012. – K tomu, že všechno, co zrovna vnímáme a podnikáme, je „současné“ bez ohledu na datum vzniku či zahájení, srov. Jan Michl, *Co Bauhaus dal – a co VZAL: Kritické úvahy o modernistickém pojetí designu a architektury*, Brno 2020, zvl. s. 172–173.

32 UNESCO and Sustainable Development Goals, <https://en.unesco.org/sustainabledevelopmentgoals>, vyhledáno 12. 5. 2022.

10

11

Obr. 10. Medina ve Fezu. Světové dědictví od 1981. Čtvrť koželuhů – hmotné a nehmotné dědictví v neoddělitelné symbióze. Foto: Martin Horáček, 2019.

Obr. 11. Zuojiang Huashan, kulturní krajina se skalním uměním (jižní Čína). Světové dědictví od 2016. Je každému zřejmé, v čem spočívá výjimečná světová hodnota památky? Foto: Martin Horáček, 2019.

Obr. 12. Amfiteátr v El Jem. Světové dědictví od 1979. Monumentální památka. Foto: Martin Horáček, 2019.

sblížovat památkovou péči s projekty pro udržitelnost života na Zemi. V pravidelných a velmi rušných jednáních skupiny se prakticky nevyskytují tradiční (středoevropská) památkářská témata jako restaurátorská etika či výtvarné odstínění doplňků přidávaných k památce – místo toho se probírají úsporné technologie, komunitní život ve staré zástavbě anebo pracovní příležitosti různých vrstev obyvatel zanedbaných historických lokalit (obr. 10).³³ „Památky“ nepředstavují dokumenty minulosti, ale zdroje

energie pro budoucnost. V uvedeném smyslu představuje dědictví celá planeta a všechno dobré, co se na ní nachází.

Tento celostní pohled proniká též do rozpravy ohledně Světového dědictví a dotýká se i diskutovaného aspektu výběrovosti. Prováděcí směrnice pro naplňování Úmluvy o světovém dědictví například doporučují sledovat, nakolik jsou zamýšlená opatření „udržitelná“³⁴ a s jakou ochotou se zapojují různé dotčené skupiny. Experti poradních orgánů vystupují maximálně diplomaticky, aby se nedotkli lokálních konceptů autenticity a nezahubili místní iniciativy paternalistickým poučováním. Na druhou stranu, mezinárodní profesionální know-how poskytuje místním snahám užitečnou oporu a zpětnou vazbu; pro některé země (např. v Africe) přistoupení k Úmluvě znamenalo počátek ochrannářských aktivit vůbec.³⁵ Celý proces vyjednávání o zápisu statku a následného monitoringu jeho stavu, jakkoli obtížný, představuje v důsledku skvělou školu konsenzuálního sblí-

12

žování názorů na to, co to vlastně „památka“ a „péče o památku“ je.³⁶

Přitom však důraz na OUV a odtud plynoucí selekce a exkluzivita zůstávají pevně zasazeny v základech ideje Seznamu světového dědictví. Ten zůstane z povahy věci výběrovým. Důraz kladený na pregnantní a pochopitelný výklad OUV má své trvalé oprávnění a je přínosem jak pro nominující stranu, tak pro vnější publikum: je užitečné (i když někdy nesnadné) racionalizovat si zdánlivě samozřejmé pravdy typu „Praha je nejkrásnější město na světě“ a použít pro tento účel pojmy a obraty univerzálně srozumitelné a zároveň nedehtonostující lokality, jež se ve srovnávací studii ukázaly jako méně vyhovující kritériím pro zápis. Praktickou užitečnost definice OUV pochopíme dobře v momentě, kdy se ocitneme před památkou reprezentující souřadnice nám neznámé nebo vzdálené. Co na tom „tamti lidé“ vidí a proč usilují o ochranu (obr. 11)?

S ohledem na tempo přibývání položek Seznamu lze v blízké budoucnosti očekávat oživení diskuse o kritickém počtu zapsaných statků, který by mohl být chápán jako konečný, třebaže Prováděcí směrnice výslovně odmítají formální

■ Poznámky

33 Sophia Labadi (ed.), *Heritage and the Sustainable Development Goals: Policy Guidance for Heritage and Development Actors*, Paris 2021, k rehabilitaci mediny ve Fezu konkrétně s. 22–25, https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Secretariat/2021/SDG/ICOMOS_SDGs_Policy_Guidance_2021.pdf, vyhledáno 12. 5. 2022. – Autor článku od roku 2021 zastupuje Český národní komitét ICOMOS v této pracovní skupině.

34 *Operational Guidelines* (pozn. 14), s. 14, 32, 35–37, 43, 66, 111. – Ke genezi zavádění pojmu „udržitelnost“ do rozpravy o Světovém dědictví srov. Labadi (pozn. 24), s. 98–100.

35 Christina Cameron – Mechthild Rössler, *Many Voices, One Vision: The Early Years of the World Heritage Convention*, Farnham – Burlington 2013, s. 242.

36 K autenticitě srov. *Operational Guidelines* (pozn. 14), s. 30–31.

restrikce tohoto počtu.³⁷ Tato diskuse však, jak se zdá, nebude motivována rozčarováním nad tím, že už máme kupříkladu zapsaná všechna velkolepá kolosea (obr. 12), takže nám z antiky nezbyvá nic jiného než zbytky římských provinciálních staveb kdesi ve střední Evropě (obr. 13). Úmluva je dostatečně robustní díky své výše zdůrazněné instrumentální povaze: limity její aplikace v terénu se při vysokém počtu zapsaných statků mohou proto projevit hlavně tak, že nebude dost lidí a prostředků k tomu, aby se seriózně dodržovaly všechny požadované standardy péče a odpovědně projednávaly zprávy o problémech a úspěších.

Širší pohled na světové dědictví a speciálně na Seznam se nemusí dostat do faktického rozporu s dokumentaristickým a konzervativním přístupem evropského ochrannářského hnutí 20. věku. Je bezpochyby náročné přemýšlet o stabilizaci historických omítek a zároveň o seberealizaci rodin, které v budovách s těmito omítkami vedou svoji domácnost a které v nich možná ani nechtějí bydlet, protože touží po něčem lepším. Péče o statky Světového dědictví však, je-li to třeba, musí zahrnovat obě jmenované agendy (tj. péči o omítky i starost o obyvatele), pokud má být Seznam reprezentativní, vyvážený a důvěryhodný v očích maximum možného počtu zainteresovaných osob – a návazně sloužit jako model pro „běžnou“ péči o kulturní a přírodní dědictví. Úmluva je překvapivě stručná a jednoduchá, pokud jde o definici dědictví a významu jeho ochrany: zabývá se tím jen preambule a první tři články z celkových třiceti osmi. V tom také tkví její odolnost vůči přicházejícím a odcházejícím interpretacím a kritikám: píše o „*dědictví lidstva*“ a o hrozbě „*nenahraditelného ochuzení*“ a následně vytyčuje mechanismy pro záchranu tohoto dědictví, které mohou teoreticky fungovat za téměř jakékoli společensko-politické konstelace, pokud je jen trochu vstřícná. Dílčí názorové proměny se promítají do Prováděcích směrnic, jež jsou v případě potřeby a na základě rozhodnutí Výboru upravovány, což v poslední době probíhá zhruba ve dvouletých intervalech.

Definice OUV automaticky předpokládá naplnění podmínek autenticity a integrity statku. Nominovaný statek může být z řady důvodů vnímán jako výjimečný, ale pokud se neprokáže, že je jeho hmotná podstata celistvě dochovaná a vypovídá dostatečně o vrstvě, jež má být podle nominace klíčovým nositelem OUV (integrita a autenticita), do Seznamu zařazen nebude (v Česku se to přihodilo Karlštejnu, jehož úpravu z 19. století nominační dokumentace potlačila). Takové nastavení přirozeně limituje možnosti nominací. Další limit představuje Management

13

plan: existují lokality, jež by si zápis zasloužily, ale není v silách státní strany se o ně řádně starat. Implicitně hraje velkou roli morální hledisko: Výbor i jeho poradní orgány se dosud stavěly zdrženlivě k zápisu statků spojených s převážně negativními asociacemi (k několika výjimkám náleží Osvětim, Hirošima nebo atol Bikini).³⁸ Zvýšená poptávka po zohlednění podobných nominací („sites of conscience“, resp. „sites of memories and recent conflicts“) však v posledních letech vede k intenzivní rozpravě o jejich souvislosti s dosavadním chápáním Seznamu. Pro hodnocení morálních aspektů uznávaného dědictví není nutné poukazovat rovnou na nejkřiklavější případy, spojené s tragédiemi humanity: třeba v případě zemědělských krajín jsou od počátku upřednostňovány takové, jež reprezentují tradiční formy kultivace a využívání půdy, mají dlouhodobě udržitelný charakter a nedevasťují ekosystém. Na Seznam se tak dostanou spíše staré vinice, sady, terasová rýžová pole či olivové háje (obr. 14) než kukuřičné a řepkové lány s geneticky modifikovanými odrůdami plodin.

Reprezentativnost, vyváženost a věrohodnost Seznamu lze v obecné rovině vnímat jako výslednici naznačených souvislostí. Statky Světového dědictví primárně reprezentují samy sebe – a také současnou (obvykle) špičkovou péči o dědictví, která zahrnuje rovněž veškeré potřebné návaznosti na vnější svět.

Reprezentativnost a mezinárodní sériové statky

Je na místě ještě vytknout úlohu srovnávacích studií při formování Seznamu. Jejich vědecký význam i popularizační přesah roste v případě nominací reprezentujících nedostatečně známý nebo prozkoumaný fenomén. Nevyžadovalo jistě příliš úsilí prokázat OUV dávno proslulých a oceňovaných lokalit jako historického jádra Benátek nebo Národního parku Yellowstone.³⁹ V případě statků, jež do povědomí vstoupily teprve nedávno nebo byly dosud cenné pouze lokálně, přináší detailní srovnání s možnými analogiemi důležitý impuls v budování sdílené identity, ať už jde o potvrzení, či

14

Obr. 13. Zeiselmauer, Dolní Rakousy. Pozůstatky římské pevnůstky (Kleinkastell – burgus) na dunajské hranici impéria. Součást mezinárodního sériového statku Světového dědictví od 2021. Památka ve srovnání s příkladem na obr. 11 skromná. Monumentální účinek však není podmínkou přiznání OUV. Foto: Martin Horáček, 2021.

Obr. 14. Starogradské pole, ostrov Hvar. Světové dědictví od 2008. „Udržitelnost“ zemědělského obhospodařování po dobu 2 400 let je zdůrazněna v prohlášení o OUV (podle kritéria iii). Foto: Martin Horáček, 2009.

korekci tradovaných narativů. Srovnávací studie může také pomoci precizovat definici OUV anebo vymátnout elementy zasluhující samostatné odborné zpracování. V případě skutečně objektivní odborné práce by mohlo ze srovnávací studie vyplynout i přesměrování nominačního úsilí ve prospěch jiné, reprezentativnější památky.

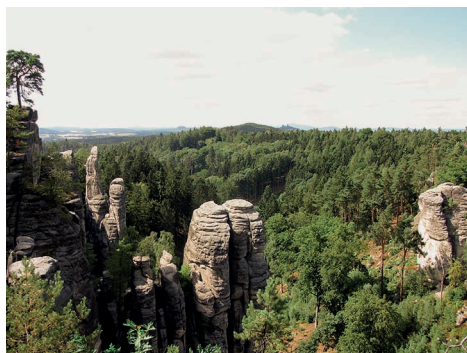
Pokud jde o jednotlivé podzastoupené typy dědictví zapsané do Seznamu, lze zcela obecně připomenout přetrvávající nepoměr přírodních lokalit vůči kulturním (257 statků včetně smíšených oproti 897 ryze kulturním z celkových 1 154, stav v květnu 2022) a skutečnost, že více než třetina všech statků se nachází v Evropě. Tento stav nevypovídá zcela realisticky o kulturním či přírodním bohatství jednotlivých kontinentů. Může být vnímán raději jako odraz úrovně poznání a zároveň připravenosti

■ Poznámky

37 Operational Guidelines (pozn. 14), s. 25. – Různé předpovědi konečného počtu statků se objevovaly od počátku existence Úmluvy, počínaje stovkou. – Cameron – Rössler (pozn. 35), s. 49–57.

38 Auschwitz Birkenau: German Nazi Concentration and Extermination Camp (1940–1945), <https://whc.unesco.org/en/list/31>. – Hiroshima Peace Memorial (Genbaku Dome), <https://whc.unesco.org/en/list/775>. – Bikini Atoll Nuclear Test Site, <https://whc.unesco.org/en/list/1339>, vyhledáno 12. 5. 2022.

39 Venice and its Lagoon, <https://whc.unesco.org/en/list/394/>. – Yellowstone National Park, <https://whc.unesco.org/en/list/28/>, vyhledáno 12. 5. 2022.

15

16

17

18

dotčených oblastí k akceptování nominačních a posléze správních a monitorovacích procedur. Rezervy byly celosvětově konstatovány u lokalit geologických a prehistorické archeologie. V prvním případě dává UNESCO k dispozici alternativní nástroj, totiž síť globálních geoparků (v aktuální podobě od 2015, v roce 2022 dohromady 177 členů, s jediným zástupcem v Česku – Českým rájem, obr. 15).⁴⁰ V druhém případě generují nové potenciální kandidáty výsledky čerstvých výzkumů. Některé, dnes už ikonické a jaksi samozřejmé prehistorické položky na Seznamu ve skutečnosti známe krátce, například francouzskou jeskyni Chauvet s paleolitickými malbami nebo neolitické tempy v tureckém Göbekli Tepe teprve od roku 1994 (obr. 16).⁴¹

Českého čtenáře by mohlo zaujmout, že v roce 2010 vznikla studie zkoumající potenciál OUV u přírodních lokalit v Česku, přičemž autorový kolektiv konstatoval nejvyšší šanci na zápis do Seznamu v případě krajiny mezi Prahou a Zdicemi, pojmenované *Silur a devon Barrandienu* (obr. 17).⁴² Potenciál domácích archeologických lokalit zatím systematicky vyhodnocen nebyl: na Indikativním seznamu se nachází jediná (velkomoravské Mikulčice a Kopčany),⁴³ bez další návaznosti zatím zazněl návrh gravettienských Dolních Věstonic s Pavlovem (obr. 18)⁴⁴ či úvahy o laténském hradišti na Závisti nebo neandertálských jeskyních Šípka a Kůlna na Moravě.

Bez zajímavosti není ani to, že relativně hojně je na Seznamu zastoupena architektura 20. století, oproti tomu méně architektura 19. století,

hledáme-li statky speciálně zdůrazňující příslušné periody stavební tvorby.⁴⁵ V případě uměleckých a architektonických výkonů se Výbor a ICOMOS, v souladu s materiálním zaměřením Seznamu, staví rezervovaně k nominacím zdůrazňujícím jméno proslulého tvůrce, jakkoli v principu nevylučuje ani evaluaci děl žijících autorů (obr. 19).⁴⁶ Doporučuje však hledat OUV v samotných artefaktech či stavbách. Dílo není nositelem OUV primárně proto, že ho vytvořil ten nebo onen Mistr, ale proto, že samo sehrálo významnou roli v kulturních dějinách. Problém autorských nominací se ostatně týká hlavně architektury posledního století (Antoni Gaudí, Le Corbusier, Frank Lloyd Wright, Jože Plečnik ad.), což vyplývá zřejmě z toho, že dotyční, poměrně nedávno zesnulí, zůstávají v povědomí jako součást „světa celebrit“, zatímco jejich předchůdci se již naplno stali součástí historie a promlouvají k dnešku zejména prostřednictvím svých staveb, nikoli skrze živé vzpomínky. Výjimky ze zdánlivě „anonymizované“ sféry historické kultury představují Leonardo da Vinci a Andrea Palladio, jejichž jména zaznívají v názvu samostatně uchopených statků

■ Poznámky

40 Globální geopark UNESCO Český ráj, <http://www.geoparkceskyraj.cz/cs/geopark/globalni-geopark-unesco-cesky-raj.html>; <https://en.unesco.org/global-geoparks>. – K rozlišení Světového dědictví a globálních geoparků srov. Patrick J. McKeever – Guy M. Narbonne, *Geological World Heritage: A revised global framework for the application of criterion (viii) of the World Heritage Convention*, Gland

Obr. 15. Globální geopark UNESCO Český ráj, pohled z Prachovských skal k Troskám. Globální geoparky představují v rámci „elitních“ sítí hmotného dědictví alternativu pro území s velkým geologickým významem, kde je však z různých důvodů problematické prokázat OUV, anebo kde k uchování hodnot stačí šetrné využívání s relativně mírným režimem ochrany. Foto: Martin Horáček, 2015.

Obr. 16. Göbekli Tepe. Světové dědictví od 2018. Archeologové přispívají na Seznam nečekanými objevy. Odkrytí megalitických staveb v severní Mezopotámii, starých přes 11 000 let, zásadně přepsalo první kapitolu dějin architektury. Foto: Martin Horáček, 2019.

Obr. 17. Praha, Národní přírodní památka Požáry s mezinárodně uznaným braničním statotypem oddělení prvohorního silurského útvaru zvaného přídolí. Součást Národního geoparku Barrandien, jenž má velký potenciál zařazení mezi globální geoparky a zároveň (v redukovanější rozloze) i velkou potenciální OUV. Foto: Martin Horáček, 2021.

Obr. 18. Krajina gravettienských lovců mezi Dolními Věstonicemi a Pavlovem (na snímku vpravo). Svědek několika prvenství v dějinách kultury (figurální keramika, textil a snad též mouka a domestikace vlka)? Foto: Martin Horáček, 2020.

2021, <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/2021-025-En.pdf>, vyhledáno 12. 5. 2022.

41 Decorated Cave of Pont d'Arc, known as Grotte Chauvet-Pont d'Arc, Ardèche, <https://whc.unesco.org/en/list/1426>. – Göbekli Tepe, <https://whc.unesco.org/en/list/1572>, vyhledáno 12. 5. 2022.

42 Handrij Härtel – Klára Sukeníková (edd.), *Studie posouzení potenciálu a vhodnosti nominace přírodních památek České republiky na Seznam světového dědictví UNESCO*, Praha 2010, https://www.researchgate.net/publication/344455333-Studie_posouzeni_potencialu_a_vhodnosti_nominace_prirodnich_pamatek_Ceske_republiky_na_Seznam_svetoveho_dedictvi_UNESCO, vyhledáno 12. 5. 2022.

43 Památky Velké Moravy: Slovanské hradiště v Mikulčicích a kostel sv. Margity Antiochijské v Kopčanech, <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/1559/>, vyhledáno 12. 5. 2022.

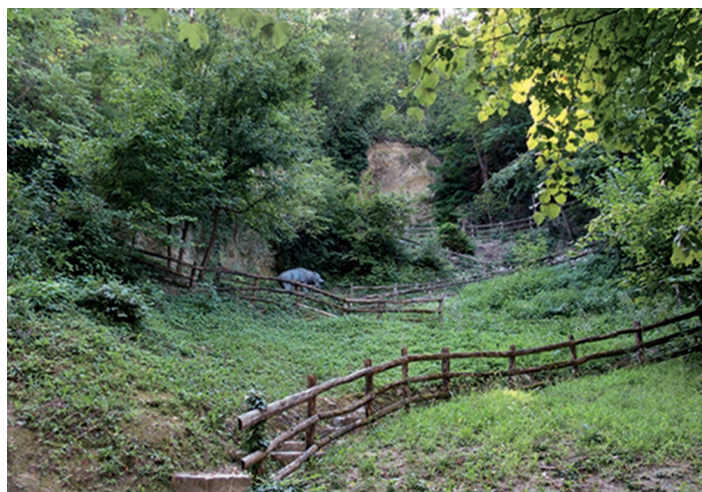
44 Jiří Svoboda, Perspectives on the Upper Palaeolithic in Eurasia: the Case of the Dolní Věstonice-Pavlov sites, in: Nuria Sanz (ed.), *Human Origin Sites and the World Heritage Convention in Eurasia I* [World Heritage Papers 41], Paris – Ciudad de Mexico 2015, s. 190–204, <https://whc.unesco.org/en/series/41/>, vyhledáno 12. 5. 2022.

45 Lucile Smirnov (ed.), *The Modern Movement in the World Heritage List*, Paris 2018, <https://www.icomos.org/en/documentation-center/41812-nouvelle-bibliographie-architecture-moderne-dans-la-liste-du-patrimoine-mondial-2>, vyhledáno 12. 5. 2022. – K (d)ocenění tradiční architektury 19. století z hlediska kritérií OUV srov. studii Karla Kuči v tomto čísle.

46 Ensemble of Álvaro Siza's Architecture Works in Portugal, na Indikativním seznamu od roku 2017, <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6224/>, vyhledáno 12. 5. 2022.

19

20

Obr. 19. Álvaro Siza Vieira (nar. 1933), *Pavilon Portugalska na výstavišti Expo 1998 v Lisabonu. Součást série architektonických staveb, na Indikativním seznamu od 2017.* Foto: Martin Horáček, 2014.

Obr. 20. Stráž kopce Hušnjak v Krapině v Chorvatsku, donedávna nejbohatší naleziště kosterních pozůstatků neandertálského člověka na světě. Důležitá komponenta uvažované mezinárodní sériové nominace Evropská naleziště neandertálského člověka. Foto: Martin Horáček, 2021.

v Seznamu,⁴⁷ na rozdíl třeba od Michelangela nebo (u nás) Kiliána Dientzenhofera, jejichž vybrané výkony přispívají k OUV statků urbanistické povahy.

Archeologická a autorská, umělecko-historicky založená témata Světového dědictví patří k těm příkladům, kdy se jako vhodné řešení může ukázat koncept sériové nominace statku. Nutnost rozčlenění statku do série (tj. většího počtu ohraničených lokalit) vyplne většinou hlavně z praktických terénních potřeb: Květná zahrada v Kroměříži je oddělena od Podzámecké zahrady a arcibiskupského zámku několika bloky domů, jež se statkem a jeho vyjádřeními hodnotami nesouvisí, takže *Zahrady a zámek v Kroměříži* jsou dvojčlennou národní sérií; to samé platí pro trojčlennou sérii, kterou tvoří židovský hřbitov v Třebíči, bazilika sv. Prokopa a bývalá židovská čtvrť tamtéž.⁴⁸ Složitější situace nastane, když se (například díky předběžné srovnávací studii) ukáže, že sledovaný typ OUV je reprezentován na větším počtu míst v několika zemích, a to tak, že jedno bez ostatních neposkytuje ucelenou představu o této hodnotě. Chceme-li kupříkladu v Seznamu podchytil téma neandertálského člověka a jeho významu v poznání evoluce člověka – jaká lokalita by tomu vyhovovala nejlépe? V Schmerlingově jeskyni v Belgii byly nalezeny kosterní pozůstatky neandertálce nejdříve (1829); další se našly na Gibraltaru; eponymní naleziště Neandertal se nachází v Německu,

ale samotné místo objevu již zaniklo; nejvydatnější naleziště se nachází v Krapině v Chorvatsku (obr. 20); pro jeho objevitele Dragutina Gorjanoviće-Krambergera bylo ve své době důležité srovnání s nálezy v Šipce u Štramberka atd.⁴⁹ Před podobným dilematem stojí milovníci Le Corbusiera: vila Savoye představuje klíčovou stavbu mezi funkcionalistickými vilami (obr. 21), ale sama o sobě neobstojí vedle již zapsané Miesovy vily Tugendhat; Chandigarh představuje unikátní urbanistický výkon, ale postrádá významnou vilovou stavbu, takže architektův „výjimečný přínos modernímu hnutí“ nereprezentuje s úplností – a tak dále. Proto je tento architekt nakonec na Seznamu zastoupen typologicky pestrá sérií, přičemž byl pečlivě zvažován a zdůvodňován smysl každé její položky.⁵⁰

„Mezinárodní sériové nominace Světového dědictví ztělesňují esenci ducha Úmluvy o světovém dědictví: princip univerzální hodnoty dědictví pro lidstvo a roli mezinárodní spolupráce v uznání a ochraně světového dědictví,“ píše se v tematické publikaci *ICOMOS Europe Initiative: Sharing Experiences on Transnational Serial Nominations in Europe*, finalizované v roce 2021.⁵¹ První mezinárodní sériový statek vůbec byl zapsán v roce 1979 (přeshraniční, tj. přes státní hranici propojená skupina národních parků s ledovci na Aljašce a v přilehlém území Kanady).⁵² Prvním mezinárodním sériovým statkem v Evropě se v roce 1980 stalo historické jádro Říma s extraterritoriálními územími Svaté stolice (s jednou izolovanou komponentou, kostelem San Paolo fuori le Mura).⁵³ Mezinárodní sériové nominace nabízejí určité zmírnění negativních aspektů doprovázejících úsilí o zápis na Seznam a autority jsou si toho vědomy. Omezí se konkurence a vyloučí se patové stavy v rozhodování o tom, kdo je „nejlepší“. Zároveň se do kooperace vtahuje více států a více různorodých místních zainteresovaných stran, což posiluje vědomí sounáležitosti, roz-

šiřuje komunitní konsenzus a v neposlední řadě též odbornou výměnu, sdílení dobré praxe a vzájemnou kontrolu. Na proporcionalitě jed-

■ Poznámky

47 Church and Dominican Convent of Santa Maria delle Grazie with „The Last Supper“ by Leonardo da Vinci, <https://whc.unesco.org/en/list/93>, vyhledáno 12. 5. 2022. – City of Vicenza and the Palladian Villas of the Veneto, <https://whc.unesco.org/en/list/712>, vyhledáno 12. 5. 2022. – V 70. letech se sice s jedinci výjimečného historického významu počítalo v rámci kritéria vi, avšak Výbor v roce 1980 „osobnosti“ z definice kritéria vypustil, aby předešel kádrování a nacionalistickému soupeření. – Cameron – Rössler (pozn. 35), s. 225–226.

48 Mapy hranic všech českých statků (zapsaných do roku 2017) reprodukovány v Kučová – Bukovičová (pozn. 14).

49 Gislaine Devillers – Gerd-Christian Weniger, Project Neanderthal Cluster: Transnational Serial Nomination of European Neanderthal Sites for the UNESCO World Heritage List [2017], <https://www.ice-age-europe.eu/learn-and-discover/project-neanderthal-cluster.html>. – K tomu monotematické číslo časopisu *Ice Age Europe Magazine*, č. 3, May 2019, https://www.ice-age-europe.eu/files/bilder/Misc/IceAgeEurope_Magazine_2019.pdf, vyhledáno 12. 5. 2022. – K historii výzkumu Jakov Gradovčić, *Gorjanović-Kramberger i krapinski pračovjek / and Krapina Early Man* [překlad z chorvatštiny Ellen Elias-Bursač], Zagreb 1988.

50 *The Architectural Work of Le Corbusier, an Outstanding Contribution to the Modern Movement*, <https://whc.unesco.org/en/list/1321>, vyhledáno 12. 5. 2022.

51 Andraud et al. (pozn. 13), s. vii.

52 *Kluane / Wrangell-St. Elias / Glacier Bay / Tatshenshini-Alsek*, <https://whc.unesco.org/en/list/72>, vyhledáno 12. 5. 2022.

53 *Historic Centre of Rome, the Properties of the Holy See in that City Enjoying Extraterritorial Rights and San Paolo Fuori le Mura*, <https://whc.unesco.org/en/list/91>, vyhledáno 12. 5. 2022.

21

22

Obr. 21. Le Corbusier, vila Savoye, Poissy. Přispívá k OUV mezinárodního sériového statku, reprezentujícího na vybraných autorových realizacích genezi nového architektonického jazyka a internacionalizaci oboru ve 20. století. Světové dědictví od 2016. Foto: Martin Horáček, 2015.

Obr. 22. Jože Plečnik, promenáda kolem nábreží a mosty přes řeku Ljubljanicu. Přispívá k OUV národního sériového statku, reprezentujícího funkční a estetickou rehabilitaci existující městské tkáně s důrazem na kvalitu veřejných prostranství a veřejných staveb. Světové dědictví od 2021. Foto: Martin Horáček, 2010.

notlivých zemí nezáleží, ale jednotlivé články řetězu jsou na sobě závislé, jak ve fázi přípravy nominační dokumentace a jejího posuzování, tak zejména do dalších let. Pokud je jedna tzv. komponenta ohrožena, vnímá se to tak, že je v nebezpečí celek, který se eventuálně zapíše na Seznam světového dědictví v ohrožení.⁵⁴

Navzdory jmenovaným odborným benefitům zůstávají mezinárodní sériové statky dosud velmi vzácnými. V květnu 2022 šlo o pouhých 43 zapsaných položek,⁵⁵ z toho 16 v Evropě (z toho 3 též v Česku). Mezi důvody patří procesní a ekonomické obtíže: příprava velké série a následné péče představuje výzvu pro všechny zúčastněné a hlavně pro státní stranu, která se ujme koordinace přípravy. Na území České republiky se nacházejí komponenty mezinárodních sériových statků teprve od roku 2019 (Krušnohoří, bučiny, lázeňská města).⁵⁶ V případě *Slavných lázeňských měst Evropy*, zahrnujících jedenáct poměrně rozsáhlých městských center v sedmi státech, byla Česká republika koordinátorem nominace. Problémy známé z jiných historických jader měst (vzpomeňme Prahu) se v podobných případech potenciálně násobí. K tomu přistupují zvýšené komunikační nároky (pro subtilní definice OUV, jakož i pro porozumění místním právním ná-

strojům ochrany jsou zapotřebí maximálně přesné překlady), časová a personální zátěž a finanční výdaje. Přípravy mohou trvat více než dekádu a za tu dobu se zcela určitě několikrát promění politické reprezentace, jakkoli (v lepším případě) více méně setrvá odborný tým. Partneri si musí věřit a musí být vůči sobě loajální: když jeden nesdílí své záměry anebo se snaží z projektu vycouvat, ohrozí úsilí ostatních (jak se to stalo v případě projednávání nominace *Hranice Římské říše na Dunaji*, na druhý pokus zachráněné díky diplomatickému úsilí během jednání Výboru v roce 2021).⁵⁷ Snadné nemusí být ani srozumitelné pojmenování OUV a přínosu jednotlivých komponent k její manifestaci. Mezinárodní (dokonce mezikontinentální) série Le Corbusierových staveb se proto musela několikrát restrukturovat; práce na mezinárodní sérii staveb Jože Plečnika v Lublani a Praze byly ze stejného důvodu po vzájemné dohodě států ukončeny a vystřídány národní sériovou nominací omezenou na jeho lublaňské stavby (statek zapsán na Seznam v roce 2021, obr. 22).⁵⁸

Z analýzy Evropské skupiny ICOMOS vyplývají dvě základní instrukce pro úspěšnou mezinárodní spolupráci: (1) definujte přesvědčivě OUV a význam jednotlivých položek a (2) usilujte o maximální harmonizaci aktivit před zápisem i po něm.⁵⁹ Úspěšná mezinárodní série vytvoří síť spolupracujících subjektů, která může být překvapivě hustá: statek *Prehistorická nákolní obydlí v alpském regionu* zahrnuje 111 archeologických nalezišť v šesti státech;⁶⁰ statek *Dlouhověké bukové lesy a pralesy Karpat a dalších oblastí Evropy* čítá 94 lesů v 18 státech.⁶¹ Některé série mohou být otevřené pro další strany, pokud nebyly z různých důvodů přítomny při zápisu, ale předpokládá se, že časem nabídnou další relevantní komponentu a přizpůsobí se nastaveným pravidlům spolupráce (touto cestou připojila v roce 2021 Česká republika

k *Dlouhověkým bukovým lesům* Národní přírodní rezervaci Jizerskohorské bučiny).⁶² Úspěšné mezinárodní série mohou v odůvodněných případech nahradit málo perspektivní solitérní ná-

■ Poznámky

⁵⁴ K technikám mezinárodních sériových nominací viz Andraud et al. (pozn. 13), Annex 3, s. 13–16.

⁵⁵ <https://whc.unesco.org/en/list/?transboundary=1>, vyhledáno 12. 5. 2022.

⁵⁶ *Hornický region Krušnohoří / Erzgebirge*, <https://whc.unesco.org/en/list/1478>. – Národní přírodní rezervace Jizerskohorské bučiny jako součást statku *Dlouhověké bukové lesy a pralesy Karpat a dalších oblastí Evropy*, <https://whc.unesco.org/en/list/1133>. – *Slavná lázeňská města Evropy*, <https://whc.unesco.org/en/list/1613>, vyhledáno 12. 5. 2022.

⁵⁷ Věra Kučová, Další významná území České republiky se stala součástí světového dědictví UNESCO, *Zprávy památkové péče* LXXXI, 2021, č. 2, s. 223–226, k Hranicím Říše římské s. 224–225. – *Frontiers of the Roman Empire – the Danube Limes (Western Segment)*, <https://whc.unesco.org/en/list/1608>, vyhledáno 12. 5. 2022.

⁵⁸ *The Works of Jože Plečnik in Ljubljana – Human Centred Urban Design*, <https://whc.unesco.org/en/list/1643/>, vyhledáno 12. 5. 2022. – K osudu původní slovinsko-české spolupráce viz Andraud et al. (pozn. 13), s. 22.

⁵⁹ Detailněji ibidem, s. 19–34.

⁶⁰ *Prehistoric Pile Dwellings around the Alps*, <https://whc.unesco.org/en/list/1363>, vyhledáno 12. 5. 2022.

⁶¹ *Ancient and Primeval Beech Forests of the Carpathians and Other Regions of Europe*, <https://whc.unesco.org/en/list/1133>, vyhledáno 12. 5. 2022.

⁶² Jan Plesník – Jiří Hušek, Bude mít Česká republika první přírodní lokalitu světového dědictví UNESCO? *Ochrana přírody* LXXV, 2020, č. 1, s. II–III, <https://www.casopis.ochranaprirody.cz/kuler-zpravy-aktuality-zajimavosti/bude-mit-ceska-republika-prvni-prirodni-lokalitu-svetoveho-dedictvi-unesco/> – Jan Plesník – Jiří Hušek, Česká republika se může pyšnit první přírodní lokalitou světového dědictví UNESCO, *Ochrana přírody* LXXVI, 2021, č. 4,

23

24

Obr. 23. Velké Losiny, ruční papírna. Na Indikativním seznamu od 2001. Foto: Martin Horáček, 2009.

Obr. 24. Duszniki-Zdrój, ruční papírna. Na Indikativním seznamu od 2019, s deklarovaným záměrem vytvořit sérii historických evropských papíren. Dohoda o společném záměru spolupráce s papírnami ve Velkých Losinách a německém Homburgu byla podepsána již v roce 2017. Foto: Martin Horáček, 2019.

rovní nominace: také zde má Česká republika vlastní, bolestnou zkušenost s lázněmi Luhačovice, které stály u počátku série *Slavných lázeňských měst Evropy* a v průběhu příprav z ní byly vyřazeny.⁶³ Naopak nadějně vypadá možnost uplatnění ruční papírny ve Velkých Losinách v rámci mezinárodní série koordinované Polskem. Dobrou strategii v projektech sérií představuje spolupráce eventuálních komponent již před „ostrým“ startem nominačního procesu, optimálně ještě před zápisem do Indikativního seznamu, který přece jen představuje politický akt s relativně vysokou mírou závaznosti (obr. 23, 24). Včasnou komunikací se prověří hlavně lidský faktor, odborná i mana-

žerská kapacita zainteresovaných a podchytí se případná slabá místa.⁶⁴ I když k zápisu na Seznam nakonec nedojde (což nemusí být způsobeno lokální reprezentací, ale třeba přeskočením priorit státní strany nebo neuznáním OUV série), lze vybudovanou synergii produktivně využít jinak.

Mezinárodní série pro svůj kooperativní charakter zvyšují také respekt vůči hlasům prosazujícím méně konvenční typy dědictví, a tím přispívají ke křivené reprezentativnosti a vyváženosti Seznamu. Evropské národní komitety ICOMOS v citované studii a během debat při její přípravě sdílely čerstvé i častěji probírané náměty v různé fázi rozpracování, pro které hledají konzultanty a partnery. Stojí za to zde alespoň na některé upozornit: vikingské dědictví, dědictví spojené s astronomickým výzkumem a počátky letectví, zelený pás kolem někdejší železné opony, vzpomínané neandertálské archeologické lokality a historické papírny, zahradní města (obr. 25), architektura socialistického realismu a socialistického modernismu, habsburská pevnostní města apod.⁶⁵

Evropské dědictví jako alternativa?

V listopadu 2011 bylo zveřejněno Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 1194/2011/EU [...], kterým se zavádí opatření Evropské unie pro označení „Evropské dědictví“ (dále v článku zkráceně jako Rozhodnutí).⁶⁶ Vzniklo s cílem přispět „k upevnění pocitu sounáležitosti s Uníí a k posílení mezikulturního dialogu“ (preambule, odst. 2). Je významné, že v Rozhodnutí (preambule, odst. 8) se výslovně konstatuje odlišnost koncepce od Světového dědictví: „Označení by mělo usilovat o přidání hodnoty a doplňkovosti s ohledem na další iniciativy, jako je Seznam světového dědictví UNESCO, Reprezentativní seznam nemateriálního kulturního dědictví lidstva UNESCO a Evropské kulturní stezky Rady Evropy. Jeho přidaná hodnota by měla být založena na přínosu vybraných pamětihodností k evropským dějinám a kultuře, včetně budování Unie, na jasném vzdělávacím rozměru, který osloví občany, zejména mladé lidi, a na vytváření sítí mezi pamětihodnostmi, které umožní výměnu zkušeností a osvědčených postupů. Opatření by mělo být zaměřeno především na propagaci pamětihodností a přístup k nim a rovněž na kvalitu nabízených informací a aktivit, a nikoli na zachování pamětihodností, které by mělo

■ Poznámky

s. II–III, <https://www.casopis.ochranaprirody.cz/kulery-zpravy-aktuality-zajimavosti/ceska-republika-se-muze-pysnit-prvni-prirodni-lokalitou-svetoveho-dedictvi-unesco/>, vyhledáno 12. 5. 2022.

⁶³ Andraud et al. (pozn. 13), s. 12. – Podrobněji k Luhačovicím v tomto čísle článek Karla Kuči *Slavná lázeňská města Evropy – dlouhá cesta na Seznam světového dědictví*.

⁶⁴ Ruční papírny začaly rozvíjet spolupráci ještě před zápisem série na Indikativní seznam. Srov. Petr Fouček – Rafał Eysymontt – Rainer Sachs – Maciej Szymczyk, *Ruční papírna ve Velkých Losinách – Ruční papírna v Dusznikách-Zdroji*, Duszniki-Zdrój 2018. – Ruční papírna a UNESCO, <https://www.rpv.cz/cz/ručni-papírna/ručni-papírna-a-unesco>. – Paper mills on the UNESCO list, <https://muzeumpapiernictwa.pl/en/paper-mill/unesco/>, vyhledáno 12. 5. 2022. Spolupracují též instituce spravující neandertálské dědictví, aniž by byla série oficiálně ustavena vložením do Indikativního seznamu – srov. pozn. 49.

⁶⁵ Andraud et al. (pozn. 13), s. 14–18. – Polské iniciativy avizovány v Bogusław Szmygín – Andrzej Siwek – Anna Fortuna-Marek, *Warunki, procedury, dokumentacja służące zgłaszaniu dóbr na Listę Oczekujących w systemie Światowego Dziedzictwa UNESCO /na przykładzie Żyrardowa/*, Lublin – Warszawa 2021, <http://bc.pollub.pl/dlibra/publication/13998>, vyhledáno 12. 5. 2022.

⁶⁶ Rozhodnutí v jazycích Evropské unie zde: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/ALL/?uri=CELEX%3A32011D1194>, vyhledáno 12. 5. 2022.

25

26

Obr. 25. Nikiszowiec, součást aglomerace Katovic. Industriální čtvrť s jednotnou architekturou a velkým podílem zeleně. Možná komponenta mezinárodní série nominace reformních sídlíšť střední Evropy z přelomu 19. a 20. století. Foto: Martin Horáček, 2021.

Obr. 26. Olomoucký přemyslovský hrad a Arcidiecézní muzeum v Olomouci, Evropské dědictví od 2016. Objekt podle Zprávy Evropského panelu z roku 2015 reprezentuje „styčný bod moravské přítomnosti v dějinách Evropy“. Při hodnocení nominace EHL se nehlédá OUV ani srovnání s analogickými statky. Foto: Martin Horáček, 2019.

být zaručeno stávajícími ochrannými režimy.“

Označení Evropské dědictví (EHL) může získat prakticky jakýkoli kulturní statek nebo nehmotné dědictví spojené s konkrétním místem (včetně kulturních krajín a soudobého dědictví), nikoli však statek ryze přírodní. Nositelem označení může být jedno místo (v angličtině „site“, v oficiálním českém překladu Rozhodnutí „pamětihodnost“), národní série nebo mezinárodní série se společným tématem. Kritéria pro výběr jsou tři (Rozhodnutí, Článek 7):

(1) Symbolická hodnota pro Evropu, čímž se rozumí nadnárodní přesah a spojení s událostmi nebo hodnotami důležitými v procesu evropské integrace;

(2) Projekt, zaměřený na propagaci evropského rozměru příběhu místa evropskému publiku;

(3) Pracovní plán, potvrzující kapacitu a kompetenci nominující strany k realizaci projektu a péči o místo.

Nominace se posuzují třináctičlenným panelem nezávislých odborníků (tzv. Evropským panelem) ve dvouletých cyklech: každý členský stát EU může podat jednou za dva roky nejvýše dva návrhy k posouzení, přičemž Evropský panel doporučí Evropské komisi k udělení označení

maximálně jeden z těchto návrhů. U označených pamětihodností návazně probíhá monitoring plnění kritérií. Nejsou-li plněna a není-li v takovém případě zjednána náprava, Evropský panel doporučí Evropské komisi, aby bylo označení dané pamětihodnosti odejmuto.⁶⁷

Označení Evropské dědictví má svou prehistorii v dekadě po roce 2000 (označení Patrimoine Européen, které se však přestalo užívat a agenda Evropského dědictví tyto památky – celkem 68 – automaticky nepřevzala).⁶⁸ V roce 2022 nese označení Evropské dědictví 60 pamětihodností. Za kritický počet se neoficiálně pokládá stočka. Selektce, evaluace a monitoring Evropského dědictví jsou nastaveny podobně jako u Světového dědictví (jakkoli v detailech mnohem jednodušeji), shoda platí též v nadnárodním přesahu.

Podstatné jsou však rozdíly mezi oběma značkami. „Byla ustavena nová mezinárodní norma kulturního dědictví, kterou lze srovnat se Světovým dědictvím,“ uvádí Panel ve výroční zprávě z roku 2021, zahrnující bilanci prvního desetiletí a nástin perspektivy.⁶⁹ Oproti Světovému dědictví nabízí „mnohem širší a více integrovaný koncept dědictví“: neprověřuje se OUV, autenticita a integrita fyzického statku, nýbrž vztah nominované entity k evropské historii (ve zprávách Panelu se první kritérium shrnuje jako „evropský význam“) a ochota a schopnost komunity sdílet jej s dalšími Evropany.⁷⁰ Stěžejní je příběh, ne materie.⁷¹ Označení mohou získat nejen stavby a archeologická naleziště (např. Přemyslovský hrad a Arcidiecézní muzeum v Olomouci, obr. 26), ale i dokumenty (Polská konstituce z 3. května 1791), instituce (knihovna Univerzity v Coimbre) či soubor objektů spojených s významnou historickou událostí (Lublinská unie 1569, obr. 27).

Ideové chápání Evropského dědictví vychází z Rámcové úmluvy Rady Evropy o hodnotě kul-

turního dědictví pro společnost (Úmluva z Faro, 2005).⁷² Zvolené nastavení značky umožňuje snadnou integraci aktuálních politických akcentů a podporovaných inovací do projektů spojených s jednotlivými památkami (udržitelnost, chytré technologie, „zajištění co nejekologičtější správy dané pamětihodnosti“).⁷³ To

■ Poznámky

⁶⁷ Shrnutí podle Rozhodnutí (pozn. 66). – Přehledná informace v češtině se nachází na webových stránkách Národního památkového ústavu: <https://www.npu.cz/cs/generalni-reditelstvi-npu/sluzby/european-heritage-label>, vyhledáno 12. 5. 2022.

⁶⁸ Gábor Sonkoly – Eva-Maria Seng (ed.), *European Heritage Label 2021 Report*, Brussels 2022, s. 61, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/23014a0c-bad5-11ec-b6f4-01aa75ed71a1>, vyhledáno 12. 5. 2022.

⁶⁹ Ibidem, s. 53.

⁷⁰ Ibidem, s. 53–54. – Srovnání Evropského dědictví a Světového dědictví též v Andraud et al. (pozn. 13), s. 35–41. Na odlišnosti EHL od Světového dědictví upozornil už při zavádění označení Jörg Haspel, *Eine Zukunft für unser gemeinsames Erbe, kunsttexte.de*, 2010, č. 1, s. 13, <https://edoc.hu-berlin.de/bitstream/handle/18452/7785/haspel.pdf>, vyhledáno 12. 5. 2022.

⁷¹ Shrnuje Matthias Ripp, člen Panelu. – Srov. Dagmar Koželuhová, *Zdroje na financování obnovy památek, Bulletin Máme vybráno VI*, 2021–2022, s. 10–11, zde s. 11, <https://www.mamevybrano.cz/files/bulletin-mv-2021-2022-komplet-web.pdf>: „... nejdůležitější při komunikaci s potenciálními dárči je příběh. [...] Příběh je to, co památku oživuje, vytváří k ní vztah a dokáže upoutat pozornost.“, vyhledáno 12. 5. 2022.

⁷² Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=199>, vyhledáno 12. 5. 2022.

⁷³ Rozhodnutí, Článek 7, odst. 1.c-viii.

27

28

Obr. 27. Lublinská unie (1569), Evropské dědictví od 2015. Označení se váže ke třem stavbám ve městě Lublín, spojeným s uzavřením uvedeného státoprávního aktu, vnímaného coby milník v dějinách evropského sjednocení. Zároveň vyjadřuje vůli nominující strany kreativně přispívat k popularitě tohoto příběhu. Na snímku z Lublinu plachta s citací scény z obrazu polského malíře Jana Matejka Unia Lubelska. Foto: Martin Horáček, 2019.

Obr. 28. Evropská čtvrť ve Štrasburku, Evropské dědictví od 2016. OUV nejspíš nemá, evropský význam určitě ano. Foto: Martin Horáček, 2010.

nemusí nutně vyvolávat obavy z ryze propagandistické účelovosti: ve skutečnosti jen menší množství pamětihodností ilustruje příběh Evropské unie v užším slova smyslu – např. dům Roberta Schumana ve Scy-Chazelles nebo Evropský okrsek ve Štrasburku (obr. 28). Iniciativa je ponechána na jednotlivých státech: evropská sounáležitost má být prostřednictvím kulturního dědictví posilována zdola. Bývá nejspíše překvapivé, do jakých památek se navrhovatelům daří pro-evropský narativ přesvědčivě promítnout. „Brusel“ nic nenařizuje; v tomto směru nelze probírané aktivity přirovnávat k péči o vybrané monumenty zdůrazňující dynastickou kontinuitu či imperiální patriotismus v dřívějších dobách anebo k aktivitám kolem tzv. památek dělnícko-rolnického hnutí v bývalých socialistických zemích, třebaže zkušenost pamětníků nabádá k ostražitosti.

Odlíšnost v pojetí Evropského dědictví a Světového dědictví lze nejlépe ilustrovat na příkladu jednoho z několika objektů nesoucích obě označení. Archeologická lokalita Carnuntum v Dolních Rakousích, kritické místo kontaktu Římské říše s keltským a germánským světem, byla mezi Evropské dědictví zařazena hned v prvním kole výběru. Ve zdůvodnění se nepíše nic o autenticitě či integritě pozůstatků antic-

kých staveb (římské amfiteátry, tetrapylon zvaný Pohanská brána, základy obytných staveb apod.), dokonce tam nejsou ani výmenovány. Důraz je místo toho kladen na projekt reorganizace muzea a „pionýrské využívání digitálních technologií“ ve prospěch edukace a popularizace.⁷⁴ Stejně Carnuntum se dostalo v roce 2021 na Seznam světového dědictví jako komponenta mezinárodní série *Hranice Římské říše na Dunaji (západní část)*. V nominačním spisu se podrobně popisuje dochované zdivo, zdůrazňuje se, že velká část nálezů je „chráněna pod zemským povrchem“ a populární archeoskanzen s rekonstruovanou městskou čtvrtí zabírá jen „nepodstatnou malou část civilního města ve srovnání s celkovou rozlohou komponenty“ (obr. 29).⁷⁵

Vrátíme-li se zpět k pojmu „repräsentace“, statek jako Carnuntum reprezentuje dědictví s OUV a zároveň reprezentuje evropské hodnoty. Totožná lokalita je čtena dvěma rozličnými způsoby; péče o ni se odvíjí ve dvou rozličných trasách. Jde o místo, kde se návštěvník potká s autentickou a relativně celistvou historickou hmotou a zároveň s historickým příběhem, který je mu předkládán, aniž by – de facto – k tomu potřeboval onu historickou hmotu v perfektně konzervovaném stavu. Naopak v prvním případě, pokud se soustředíte na dochovanou a konzervovanou materii, svým způsobem se bez jejího příběhu obejdete: kolik návštěvníků Carnunta doopravdy stojí o lekci z chronologie pozdní antiky a místo ní si vystačí s vlastními asociacemi a zážitky plynoucími z kontaktu se „zajímavými“, „hezkými“ nebo prostě „starými“, „památnými“ zdi a artefakty?

Závěr

Evropské dědictví nemá ambici suplovat na našem kontinentu ideu Světového dědictví. Nesoupeří s ní ani počtem prohlášených stat-

ků, ani škálou expertů, kteří se tématu věnují, ani rozsahem, naléhavostí a přísností souvisejících administrativních opatření a obligatorních požadavků. Chápejme ho tak, jak deklaruje citované Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady, totiž jako doplňkový nástroj, jehož bonusem může být přirozené a pružné překlenutí napětí mezi hmotným a nehmotným, objektivním a subjektivním, historickým a současným, jakož i povinným a dobrovolným. Svým způsobem nabízí návrat k tradičnějšímu a obvyklejšímu vnímání reality: zatímco Úmluva o ochraně světového dědictví zdůrazňuje OUV „z hlediska dějin, umění či vědy“, Evropské dědictví chce pečovat o sdílené vyprávění. Stejně jako pralehu s lidoopy, trouchnivějícímu zámeckému krovu či umění modrotisku, i povědomí o společné historii a cestě ke sblížení může hrozit zánik. Pokud se najde vůle tomuto zániku zabránit, je třeba vyvinout metody adekvátní pro tento účel a zapojit osoby s náležitým vzděláním. V diskusi o Světovém dědictví zastávají nezpochybnitelnou roli „klasické“ památkářské profese (historik umění, architekt či restaurátor), zatímco do diskuse o Evropském dědictví významně vstupují historikové, absolventi heritage studies nebo specialisté na řízení a provoz chráněných statků.

■ Poznámky

⁷⁴ Bénédicte Selfslagh et al., *European Heritage Label 2013 Panel Report*, s. 7, <https://ec.europa.eu/culture/document/european-heritage-label-2013-panel-report>, vyhledáno 12. 5. 2022.

⁷⁵ *Nomination Text 2019: Frontiers of the Roman Empire – The Danube Limes (Supplement to Volume I)*, s. 78–79, 203, <https://whc.unesco.org/en/list/1608/documents/>, vyhledáno 12. 5. 2022.

⁷⁶ Úmluva, Článek 1. Poláková (pozn. 6), s. 82–83.

29

30

Obr. 29. Archeologické naleziště Carnuntum, Dolní Rakousy. Evropské dědictví od 2014, komponenta mezinárodního sériového statku Světového dědictví od 2021. V prvním případě zdůrazněna tradovaná historie, edukace a popularizace, v druhém autenticita a integrita dochovaných struktur. Dvojitá péče o kulturní dědictví? Vedle sebe, nebo proti sobě? Foto: Martin Horáček, 2020.

Obr. 30. Feroz Shah Kotla, pozůstatky středověkého města předcházejícího dnešnímu Dillí. Na Indikativním seznamu se „Dillí – památné město“ nachází od 2012. V předlidené a znečištěné třicetimilionové aglomeraci představují podobné lokality oázy regenerace, jak pro lidi, tak pro divoké ptáky a další obyvatele planety. Výměr dědictví se mění: co bylo pokládáno za „mrtvou památku“, reprezentuje ve skutečnosti život v celistvosti; co bylo „sentimentální“, reprezentuje rozumný přístup; co bylo „historické“, dává nádeji pro budoucnost. Foto: Martin Horáček, 2017.

Oproti Evropskému dědictví a nehledě na výše popsané důrazy na mezinárodní spolupráci či život dotčených komunit má reprezentativnost Seznamu světového dědictví stále poněkud odosobněný charakter. Domnívám se, že je to dáno také tím, co Evropské dědictví k dispozici nemá, a to je zapojení přírodního dědictví do agendy, s rovným přístupem ke kulturním a přírodním statkům.⁷⁷ Ochrana přírody byla tradičně skeptická vůči člověku a jeho aktivitám. Přírodní rezervace vznikaly primárně pro přírodu samu. Vzácné druhy se zachraňovaly před vyhynutím nikoli kvůli místním komunitám (naopak, častěji proti jejich vůli), nýbrž z vyššího morálního imperativu téměř religiózní povahy (lidstvo nemá právo vyhubit jiný živý druh či zničit to nebo ono místo). „Každá forma života je jedinečná a zasluhuje si úcty bez ohledu na to, jak si ji cení lidé; a proto, aby se ostatním organismům dostalo takového uznání, musí se člověk řídit mravním kódem svého jednání.“⁷⁸

Cosí z takového pojetí se přenáší též na dědictví kulturní, jistě ne pouze v systému Světového dědictví, ale zde je to dobře vidět. Ochránci přírody se méně než ochránci kulturních památek ostýchají říkat nahlas: dědictví sice chráníme pro lidi, ale zároveň též před lidmi a lidem navzdory. Méně sejde na tom, zda komunity uctívají orla jako součást démonického panteonu, anebo ho mají za škodnou; záleží na orlovi jako takovém.

V historii památkové péče se uvedený přístup manifestuje názorem (za všechny např. John Ruskin), že chráníme památky pro budoucí (doufejme kultivovanější) generace (před méně kultivovanými současníky).⁷⁹ Dějiny konzervačního hnutí od Ruskinových dob nicméně ukazují, že k tomu, abyste dědictví zabezpečili pro budoucnost, musíte permanentně vyjednávat s přítomností. Seznam světového dědictví je nejviditelnějším pozitivním výsledkem těchto vyjednávání. Historické proměny typologie úspěšných nominací zrcadlí dějiny konzervačního hnutí posledního půlstoletí v globálních souřadnicích. Statky na Seznamu zůstávají v péči současníků, ale zároveň se – „věrohodným“ rozhodnutím Výboru o jejich zápisu – dostávají mimo jejich každodennost. Reprezentují dědictví s OUV – zní poselství současníkům i budoucím, poselství autoritativní, oficiální a přitom důvěrné, přátelské a otevřené nesčetným variantám individuálního čtení. Seznam se tak stává sbírkou pokladů, knihou rekordů, turistickým itinerářem,⁸⁰ historickým vzorkovníkem, mapou ohnisek společensko-politické či ekologické reformy, anebo mementem připomínajícím hodnoty jinak ztracené (obr. 30).

Článek vznikl za podpory MŠMT ČR udělené Univerzitě Palackého v Olomouci (IGA_FF_2022_017). Děkuji Věře Kučové za četné návrhy na vylepšení textu a některé podklady. Michaelu Hoškovi a Handrijovi Härtelovi vděčím za vybrané reference týkající se ochrany přírody.

doc. PhDr. Martin HORÁČEK, Ph.D.

Katedra dějin umění, FF Univerzita Palackého v Olomouci

martin.horacek@upol.cz

■ Poznámky

77 Za „geniální“ toto spojení označují Cameron – Rössler (pozn. 35), s. 27.

78 Světová charta pro přírodu, přijatá Valným shromážděním OSN na 37. zasedání v roce 1982. Cit. podle Dana Frantállová – Martin Mrnka, *Svět ohrožený a svět chráněný*, Praha 1989, s. 6. Anglické znění celé Charty online: <http://www.un-documents.net/wcn.htm>, vyhledáno 12. 5. 2022.

79 John Ruskin, *The Seven Lamps of Architecture*, 6. ed., Orpington 1889, s. 197, <https://ia800900.us.archive.org/5/items/lampsofarchseven00ruskrich/lampsofarchseven00ruskrich.pdf>.

80 Arthur Pedersen, *Managing Tourism at World Heritage Sites: A Practical Manual for World Heritage Site Managers* [World Heritage Manuals 1], Paris 2002, <https://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-113-2.pdf>, vyhledáno 12. 5. 2022.